

gevaar op, dat ze misbruikt worden. Husai en Achitof 1 leveren van beiden het voorbeeld op. Toch is uit deze *Wijsheden* niet de Wetenschap in onzen toestand opgekomen. De *Wijsheden* dient voor het oogenblik of voor het praktisch leven, maar ze bouwt niet de kennis van het geheel op. En daarom biedt de *Gemeene Gratie* ook nog een tweede iets. Dit namelijk, dat de mensch, ook nadat hij beroofd was geworden van het onmiddellijk inzicht in het wezen der dingen, zich den weg ontloot, om door den rusteloozen arbeid van nader onderzoek, waarnemen, ontleden, indenken en nadenken, althans tot zekere kennis van de uitwendige zijde der dingen te geraken, en de verschijning der dingen saam, niet de wet harer beweging, te leeren verstaan. Welnu, het is deze tweede gave der *Gemeene Gratie*, die in den loop der eeuwen het aanzien geschonken heeft aan wat wij thans de *Wetenschap* noemen, en het is door dit middel alleen, dat de mensch, voor wat aan hem staat, tot Wetenschap geraken kan. Wat de bijzondere genade hieraan toebrecht, bezien we nader.

Spanjelen tusschen uwe oogen.

Ook zult gij ze tot een teeken binden op uwe hand, en zij zullen u tot voorhoofdspanselen zijn tusschen uwe oogen.

Deut. 6:8.

Een Jood, die zich streng aan den Talmud houdt, bidt noch zijn morgen- noch zijn avondgebed, zonder den „gedenkecel“ op zijn voorhoofd. Die geddenkecel bestaat uit een vierkant kastje van leer, waaruit vier naast elkander aangebrachte stukjes perkament steken, en op die vier stukjes perkament staat geschreven wat men leest in Exod. 13:1-10, Exod. 13:11-16, Deut. 6:4-9 en Deut. 11:13-21. Dit toestel wordt met een riem om het hoofd gebonden, en de uiteinden van dien riem hangen over den rug. De Joden noemen dezen geddenkecel een *Tefilla*, en leggen zulk een *Tefilla* ook op het hart, met de riem om de hand geslagen. Dat de orthodoxe Joden bovendien zulke geddenkels aan de posten van hun voordeur spijkeren, is bekend. Men kan dit in elke Jodenbuurt met eigen oogen zien. Onze overzetting noemt de *Tefilla*, die op het voorhoofd hangt, een voorhoofdspansel, en om aan te duiden dat het te denken is midden op het voorhoofd, heet het een „voorhoofdspansel tusschen de oogen“.

Voor deze zondige gewoonte beroept de Talmud zich op wat Mozes, kort voor zijn sterf, aan Israël inprentte, toen hij sprak: „En deze woorden, die ik u heden gebiede, zullen in uw hart zijn. En gij zult ze uwen kinderen inscherpen, en daarvan spreken, als gij in uw huis zit, en als gij op den weg gaat, en als gij nederligt, en als gij opstaat. Ook zult gij ze tot een teeken binden op uwe hand, en zij zullen u tot voorhoofdspanselen zijn tusschen uwe oogen. En gij zult ze op de posten van uw huis, en aan uwe poorten schrijven.“ Een vermaan, herhaald in Deut. 11:18-20 in deze woorden: „Legt dan deze mijne woorden in uw hart, en in uwe ziele, en bindt ze tot een teeken op uwe hand, dat zij tot voorhoofdspanselen zijn tusschen uwe oogen; en leert die uwen kinderen, sprekende daarvan als gij in uw huis zit, en als gij op den weg gaat, en als gij nederligt, en als gij opstaat; en schrijft ze op de posten uws huizes, en aan uwe poorten.“

Dat dit *gedenkecel*, niet *eigenlijk* bedoeld was, mag aangenomen, daar er niet staat, dat ze met een enkele zinsuade uit de brede wet, maar met de wet zelve aldus doen zouden; en het dragen van *heel* de wet op hand of voorhoofd ondenkbaar is. Ook is het duidelijk, dat het schrijven van de wet op hun hart niet in letterlijken, maar in overdrachtelijken zin is op te vatten.

Het ligt dan ook in den aard der zaak, dat zulk een uitwendig aanleggen van deze geddenkels tot niets nut. Wie zulk een spansel op zijn voorhoofd bindt, kan er niets van lezen. En bovendien, Mozes zegt niet, dat ze zulke alleen onder het gebed hadden te doen, maar *altijd*. Niet alleen onder het bidden, maar heel hun leven door moest de Wet des Heeren het richtsnoer van hun leven zijn. Bij de uitgangen van hun hart, in de overleggingen van hun bewustzijn, bij wat het oog doorgluede, bij wat de hand deed, bij hun uitgaan op den weg, bij het terugkeren in hun woning, en in heel de opvoeding van hun kinderen, steeds moest een echte zoon van Israël zich de wet des Heeren voor oogen stellen. Niet eigen wil, maar de wil des Heeren, moest heel hun existentie beheerschen.

Aldus was de ideale, de hooge eisch van het religieuze leven, van Gods wege aan Israël gesteld, en de uitwendige opvatting van dit heerlijk woord in den Talmud heeft den Jood niet innerlijk vroom gemaakt, maar hem juist in doodendenden vormdenis het diepere religieuze besef doen derven.

Jesus oordeel spaarde hen dan ook niet. „Al hun werken doen zij, om van de menschen gezien te worden, want ze maken hun geddenkels breed en den zoom hunner kleeders groot.“

En toch, wij, Christenen, zijn er niet mede af, dat we deze dore formaliteiten van den Talmud veroordeelen. Mozes ernstig vermaan geldt ook voor ons.

De weg der zaligheid heeft zijn uitgangspunt bij het Kruis van Golgotha, en geen onzer vleit zich meer met het valse denkbeked, alsof hij door stipte wetsvolbrenging den hemel kon verdienen.

Maar ook na den vrede met God in het Lam Gods te hebben gevonden, hebben we toch onzen levensweg af te loopen, en op dien levensweg hebben we opwellingen van het hart, hebben we overleggingen in onzen geest, hebben we tot voornemens en besluiten te komen, hebben we te handelen en te spreken, en onze verhoudingen te regelen voor ons gedrag in huis en buitenhuis.

Daarbij staan we telkens voor veleerlei keus. We kunnen ons en we kunnen zoo handelen. En voor die keuze blijven we verantwoordelijk.

Allerlei invloeden nu doen zich daarbij gelden. Van den eenen kant wil de wereld ons dan de wet stellen. Dat doet ze, door wat algewoonte geijkt is, door wat als fatsoenlijk zich aan ons opdringt, door wat de publieke opinie ons voorschrijft, door wat toegenovende kringen als uitspraak hebben aangenomen en door wat gemeenlijk gelaakt of geprezen wordt.

Naast die wet der wereld dringt zich een andere wet aan ons op van veel booser oorsprong, die samenhangt met de zelfucht, met de zinnelijkheid, of met den hoogmoed van ons zondig hart, en die bij ons overleggen, spreken en handelen ons een vrijblijf in de hand schuift voor veel, dat anders de toets van eerlijkheid, edeler zin en rechtschapen gedraging niet kan doorstaan.

En terwijl nu die wet der wereld, en die wet van Satan, gedurig macht over ons oefenen, komt God in zijn Woord tot ons, om ons te zeggen, dat alleen *zijn* Wet ons leven mag beheerschen, en dat we tegen wereld en Satan in, alleen aan *zijn* Wet zullen vasthouden.

Eerst in die tegenstelling, dat gevoelt ge, verkrijgt die wet, die ordinantie Gods, die over *heel* ons leven gaat, ingrijpende en aangrijpende beteekenis.

Zoo toch wordt het heel ons leven door één gestadige worsteling, om ons aan die wet van wereld en Satan te onttrekken, en ons aan de wet Gods vast te klemmen.

Aldus twee onheilige wilsmachten die ons beheerschen willen, en waartegen we testrijden hebben, om ons met onzen eigen wil, willig over te geven aan den wil onzes Gods, die met majesteit over ons gebiedt.

Nu stemt, onder Christenen, ieder toe, dat de wet van Satan, die onze zelfucht, onze zinnelijkheid en onzen hoogmoed prikkel, weerstaan moet worden; en wie er aan toegeeft of er zich door verlokken laat, weet dat hij tegen zijn God ingaat en zondigt.

Maar lang niet even sterk voelt elk Christen dit van de wet der wereld.

Integendeel, tal van Christenen regelen hun gedraging, zoo niet uitsluitend, dan toch grootendeels naar wat de publieke opinie laakt of prijst. Waar niemand iets in vindt, dat mag. Wat ieder doet, waarom zou men het ook niet doen? Als niemand iets op mij heeft aan te merken, hoe zou ik dan schuldig staan? En op die wijs went men zich ongemerkt, om voldaan en voor zichzelf tevreden te zijn, zoo men maar onberispelijk in het oog der wereld blijft, en in de publieke opinie als een braaf en eersaam burger bekend staat.

Nu ligt hierin in zooverre een macht ter behoudenis, als in de publieke conscientie ons een schutsengel door God zelf is gegeven.

In de eenzaamheid zondigt meer dan één in wat hij niet zou durven doen als een ander het zag. In huis vergijpt men zich aan wat men niet zou durven doen op straat. En als iets, zeg half publiek, toch in zooverre geheim kan blijven, dat het niet aan de groote klok wordt gehangen, durft men aan, wat men niet zou wagen, zoo men wist dat het in de krant kwam.

Stellig houdt anderer bijzijn, stellig houdt de publieke conscientie ons van veel af, waarin anders zoo telkens tegen beter weten in gezondigd wordt.

In zooverre ligt ook in de wet der wereld een kracht tot verweer tegen de wet van Satan. Er wordt ook in het publiek gezondigd, maar toch, het brede veld der zonde ligt in de eenzaamheid, in de verborghenheid en in den intiemsten kring.

Maar al is op die wijze de wet der wereld ons niet zelden ten schilde tegen Satan, toch wordt ze ontsien val als ze tegenover de wet en den wil Gods komt te staan. En Gods kind gaat dan alleen vrij uit, zoo hij ook de wet der wereld toetst aan de wet des Heeren, en steeds die wet, en die wet alleen, als ordinantie van zijn leven eert.

En hier nu juist erlangt de vermaning van Mozes zijn beteekenis, dat die wet des Heeren steeds in onze gedachtenis zal zijn, geprent in ons hart, ingeprent aan onze kinderen, en bij al ons werk, ja, bij al ons in- en uitgaan ons ten richtsnoer zal zijn.

Herinnering is hier noodig. Gods wet moet ons gedurig voor oogen staan. Telkens weer moet ze voor onzen geest treden. Rusteloos moet het woord des Heeren ons in de ooren klinken. Steeds moet ons, bij wat we te spreken of te handelen hebben, als in vlamdend schrift het getuigenis aangrijpen: *Zoo wil het uw God.*

En juist hierin nu staan de kansen voor de wet van Satan en de wet der wereld enerzijds, en anderzijds voor de wet des Heeren zoo ongelijk.

De zonde omringt ons altijd. We dragen ze mee in ons hart en in onze zinnen. Haar prikkel komt telkens weer op. Ze sluipst tot aan de deur van ons hart. En in allerlei vormen en gestalten droigt de verleiding en de verzoeking op ons aan.

En evenzoo staat het met de wet der wereld. Geen voet bijna kunnen we verzetten, of we staan bloot aan ander oordeel. Heel onze omgeving keurt ons. Bij het minste heeft men iets op ons aan te merken. En ieder is gezind om ons met raad te dienen en ons te zeggen, dat we naar de wet der wereld dit laten en dat doen moeten.

De wet van Satan en de wet der wereld wachten ons op bij onze deureposten, ze begeelden ons bij ons in- en ingaan. Ons oog ziet ze zoodra we het opstaan. Onze hand tast ze, zoodra we ze uitsteken. En uit ons eigen hart en het hart van anderen spreken ze ons gedurig toe.

Van vergeten hier geen sprake. Van niet aan denken hier geen mogelijkheid. Heel onze existentie herinnert er telkens aan.

En daar staat nu de wet van onzen God tegen over, die ja in de Schrift verklaard ligt, die in den dienst des Woords tot ons komt, die in Christelijke kringen ons toespreekt, maar die op het brede veld des levens geen enkel geddenkeel voor zich ziet opgericht.

Van daar, dat zoo tal van Christenen van die wet des Heeren vervreemden, er buiten om gaan, er niet aan denken, ze vergeten, haver niet inachtig zijn, en ze eer-t weer voelen in haar heiligen drang, als er tegen gezondigd is, en ze van achteren ons verwijt.

En daartegen gaat nu het woord van den Man Gods in.

Het is een woord, dat een iegelijk die God vreest, oproept, om tegen dit *vergeten* van de wet des Heeren te strijden; om opzettelijk, en met de inspanning van onzen geest, ons tot het telkens gedenken aan de wet des Heeren op te wekken; en om daarin vooral den onderzogen aan onze kinderen te schenken, dat we van der jeugd af, rusteloos, die wet des Heeren hun inscherpen, of ze hun worden mochten tot een tweede natuur.

Tot een spansel tusschen onze oogen moet ze ons zijn. D. w. z., die wet des Heeren moet u zoo eigen, zoo bij alles u gestadig voor oogen zijn, dat ge geen raak voor u oogen niet opkomen, of aanstonds moet ge bij die zaak de ordinantie zien, die God er voor gegeven heeft.

Elk ding heeft zijn ordinantie van Gods wege, hoe ge het zult *besten*, hoe ge het zult *aan-*

ratten, hoe ge het *beoordeelen*, hoe ge het *vol-einden* zult.

Die ordinantie is er niet los van, maar kleeft er aan.

Alleen maar, ons afgewend oog ziet keer op keer wel die zaak, maar niet de Goddelijke ordinantie die er bij is.

En nu roept de Heere u op, dat die ordinantie u als een spansel tusschen uw oogen zal zijn, zoo dat ge beide, de zaak, en Gods ordinantie voor die zaak, altoos saam en tegelijk *moet* zien.

Bij elk stuk, waarvoor ge te staan komt, steeds de ordinantie des Heeren, die u zegt wat u te doen staat.

Dr. A. KUYPER, De Gemeene Gratie, in drie deelen.

De abonneanten op de Heraut, die hun

verlangen hebben te kennen gegeven, om dit werk tegen den halven prijs, d. i. tegen / 9.— te ontvangen, worden verzocht hun eerste betaling hiervoor, ten bedrage

van vijf en zeventig cents, tegelijk met de abonnementsgelden voor de Heraut te voldoen, den 1sten Juli 1901. Na de eerste vier betalingen, op 1 Juli 1901, 1 October 1901, 1 Januari 1902 en 1 April 1902, zal hun het eerste deel franco worden toegezonden. De enkele intekenaren, die nu reeds gelden inzonden, hebben op 1 Juli 1901 niets te betalen, en moeten hun betaling eerst hervatten op 1 October 1901.

Nu alzoo de eerste termijn van betaling pas op 1 Juli e.k. valt, kunnen zij, die duaver verzonden in te tekenen, alsnog hun verlangen, om het werk tegen den halven prijs te ontvangen, bij de Administratie van ons blad inzenden, en zal aan dit verlangen, voor zooveel dit mogelijk is, worden voldaan. Daar intusschen b'innenkort met den druk moet worden aangevangen, en dus het aantal exemplaren moet worden bepaald, kan hiervoor, zoo de aanvragen te laat inkomen, niet met zekerheid worden ingestaan.

Amsterdam, 10 Mei 1901.

Predikantstrajectementen.

Er bestaat in het algemeen zekere neiging, om de lagere inkomens eenigszins te verbeteren.

Men neemt die neiging waar bij den werkenden stand; men merkt dat bij heele reeksen van ambtenaren; zelfs de rechterlijke macht vraagt meer; en niet het minst bij den onderwijzenden stand wordt hierop steeds warmer klem aangedrongen.

Die drang vindt zijn oorsprong in drielei. Vooreerst daarin, dat de algemeene levensstandaard naar boven is gegaan. Dat groep zelfs in die mate plaats, dat niettegenstaande de eerste levensmiddelen en de kleeding, vergeleken bij vroeger jaren, aanmerkelijk in prijs gedaald zijn, men toch meer dan vroeger noodig heeft, om zich in zijn sociale positie te handhaven.

De tweede oorzaak is, dat voor het bekleeden van allerlei betrekkingen, hooger eischen van voorbereiding worden gesteld, die tot hooger uitgaven noodzakelijk zijn.

En ten derde, dat de belastingen zich steeds meer concentreeren op de minderheid der bevolking, en juist daardoor op de middelmatige inkomens vergelijkenderwijs het zwaarst drukken.

Men vindt dan ook in de pogingen, die worden aangewend om tot lotsverbetering te geraken, op zich zelf niets verkeers, en de publieke opinie moedigt die neigingen zelfs aan.

Waarom moet ten deze dan alleen voor de predikanten een uitzondering worden gemaakt? Wat reden is er, waarom zij alleen hierop niet zouden mogen aandrigen? Waarom wordt het hun euvel geëld, als ze nu en dan hun nood blootleggen?

Het is zoo, in veel steden zijn hun inkomsten vermeerderd. Niet veel, maar toch iets. En ook zijn er enkele dorpsgemeenten, die ten deze goed vooringen.

Toch zijn er nog altoos tal van kerken, waar / 1000 zelfs zeer hoog wordt geacht, en tal van anderen, waar het tractement op / 700 staat, en zelfs op / 600 daalt.

De ongenoegzaamheid hiervan springt te meer in het oog, zoo men let op de volgende omstandigheden:

1°. Dat de opleiding voor den dienst des Woords, zal ze volledig zijn, elf jaren duurt. Zes op het Gymnasium. Een voor de Propaedeuse. En vier in de Theologie. Deze opleiding voor studiekosten vertegenwoordigt minstens een kapitaal van / 6000;

2°. dat een predikant niet in de verdiensten komt voor den ouderdom van 25 à 24 jaar;

3°. dat de kerken, en terecht, er prijs op stellen, dat de predikant gehuwd zij;

4°. dat hij als wetenschappelijk man telken jare geld behoeft om zich boeken aan te schaffen;

5°. dat hem bijdragen voor allerlei verenigingen en inrichtingen worden gevraagd;

6°. dat hij op de meeste dorpen geen gelegenheid vindt voor de opvoeding van zijn kinderen.

7°. dat de opleiding van zijn kinderen in zijn sociale stand, aanzienlijke offers vraagt.

En 8°. dat hij in den regel van geen enkele belasting is vrijgesteld, en steeds meer aan den fisco heeft op te brengen. Nu vertegenwoordigt reeds de som van

/ 6000 voor studiekosten, eene rente van / 300, gerekend tegen een annuïteit van 5 pCt. Ook bij een tractement van / 1000, ontvangt hij dus feitelijk slechts / 700, d. i. p.m. / 13.50 per week, terwijl er snijdsnechts zijn die / 20 per week verdienen.

Men gevoelt toch, dat deze toestand op den duur onhoudbaar wordt, en nog in onhoudbaarheid toeneemt, hoe meer de tractementen van andere personen stijgen. Niet lang zal het meer duren, of de tractementen der onderwijzers zullen aanmerkelijk hooger zijn dan die van de predikanten, niettegenstaande de onderwijzers veel minder uitgaven voor voorbereiding hadden, en spoediger in verdienste kwamen.

Toch kan hiervan niet aan alle gemeenten een verwijt gemaakt worden.

Er zijn kerken zoo klein, en zoo gering in kracht, dat ze reeds hoogelijk te loven zijn, dat ze nog zulk een tractement bijeen brengen. In enkele kleine kerken wordt zelfs op voortreffelijke wijze geëerd.

Maar er zijn ook kerken, waar vergelijkenderwijs veel minder wordt gedaan; waar wel terdege goed gestelde lieden zijn, die het dubbele kunnen bijbrengen; en die toch den predikant tobben laten.

Dat drukt dan heel den dienst, en neemt de blijmoedigheid in het bedienen weg. Niets toch moordt de zielskracht zoo bitter, als een eendelooze geldnood, die de evenredigheid tusschen positie en inkomen op in het oog loopende wijze verbreekt.

In zulke kerken kon het anders zijn, en is het zaak, dat het, hoe eer hoe beter, anders worde.

Doch ook die andere kleine kerken moeten aanvankelijk geholpen worden, en dit kan niet anders geschieden, dan doordat de meer goedgekerken de zwakkere steunen. Gemakkelijk is dit niet in te richten.

In alle generale fondsen steekt gevaar. En een inrichting zooals de Vrije Schotse kerk bezit, eindigde met de kerken te bederven en het geloof af te breken.

Doch dit zegt nog niet, dat er geen andere uitweg is te vinden.

In elk geval is het hoog noodig, dat deze ernstige aangelegenheid meer de aandacht der kerken bezig houde.

Men vergeet toch niet, dat op den duur een onhoudbare positie van den predikant ook haar invloed gaat oefenen op het zich aanbieden voor dezen dienst.

En schaarschte van candidaten is te allen tijde voor de kerken oorzaak van geestelijken achteruitgang geworden, wijl men dan ten slotte nemen moet ieder die zich aanbiedt.

Dr. Hoedemaker's oplossing.

Het was ons een oorzaak van ongeveinsde vreugd, Dr. Hoedemaker's Artikel XXXVI te ontvangen.

Er zijn na 1886 jaren geweest, dat we oordeelden niet langer meer met hem in discussie te mogen blijven. Er was iets door hem geschonden, waarvan de schending niet mag worden toegelaten; iets wat ons den plicht van zwijgen oplegde. Wie toen meeleefde, weet ook nu nog wel, waarop dit betrekking had. Zoo niet, wij wenschen het niet op te halen. Tijd slijt, en ook ten opzichte van zulke pijnlijke incidenten gaat na zeker verloop van tijd de weg weer open, die voor een tijdlang versperd was.

En wat kon ons dan meer gewenscht zijn, dan een verdediging van het standpunt der handhavers van Art. 36 te mogen ontvangen uit Dr. Hoedemakers hand. Immers was het bekend, dat Dr. Hoedemaker niet tot de „aanslagers“ behoorde. Hij verachtte de zinloze methode om Art. 36 goed te praten door er allen wezenlijken inhoud uit te boren, en ten slotte niets dan de bolster over te laten. Die methode waarvan Maresius de eerste proeve gaf, en die thans onder de politieke heeren in zwang is gekomen, ergerde hem veeleer. Wie in zijn confesie sprak van „valschen godsdienst“ of van „afgoderij uitroepen“, moest dit verstaan, zoo als onze vaders het verstonden. Van drie kwart water in de melk was hij afkeerig en warsch.

Voor al Dr. Hoedemaker is dan ook de man, die het eerst de galvanisering van dat artikel op publiek terrein ondernomen heeft. Wel was de idee die hierbij dreef, niet van hem oorspronkelijk. De eigenlijke man die Art. 36 weer opwarmde, was wijlen Dr. Steinfort, langen tijd predikant te Bloemendaal, en later predikant te Amsterdam. Een man van reusachtige afmeting in meer dan fysieke zin, begaafd met een hypnotiseerend talent, vooral in het particuliere gesprek en in *petit comité*, zoo als weinigen, en die er zich op spitte, om zich te concentreeren op zeer enkele punten, maar die enkele punten dan ook rusteloos, zoo aldoor er met den hamer van zijn woord insloeg, dat ten slotte de sterkste arm den spijker niet meer uit den muur kon trekken.

Zoo had hij, om slechts één voorbeeld te noemen, het als lid van Amsterdam's kerkeraad erop gezet, om de ouderlingen heel achteraan in de schaduw der heeren predikanten te zetten, en voor de predikanten meer geld op te eischen. En dat één thema behandelde hij nu niet slechts een enkel maal, als het pas gaf, maar dat één zelfde thema wist hij, raak of niet raak, bij *alles* te pas te brengen. Daarop kwam hij altoos weer terug. Hij striemde, hij geeselde de ouderlingen. Ze werden als kwajongens in den hoek gezet. En daar de Praeses altoos een predikant was, en deze het dus nooit tegen hem voor de ouderlingen opnam, en er onder deze laatste niemand was, die ook maar van verre tegen zijn machtig woord op kon, behaalde ten slotte het clericalisme, onder zijn aanvoering, den meest volledigen triomf, gingen alle

predikanten in zijn vaargeul over, en waren de ouderlingen er voorgoed onder gebracht.

Met dezelfde taale hardnekkigheid nu wist Dr. Steinfort evenzoo een ieder die in zijn omgeving verkeerde, rusteloos te hypnotiseeren met Artikel 36. Hij was in dit opzicht als een Socrates, die altoos weer op dezelfde gedachte terugkwam, en ze er daardoor inhamerde. En dit ging daarom te gemakkelijker, omdat Dr. Steinfort in het minst geen man van actie was. Veeleer was aangeboren traagheid zijn hoofdbrek. Wat hij er inhamerde, leidde dus tot niet de minste consequentie. Vandaar dat hij, hoewel uit heel anderen hoek komende, bij het Neo-Kohlbrugianisme sympathie vond.

Onder den invloed van dien man nu is ook Dr. Hoedemaker gekomen. En welke die invloed was, meten men af naar het volgende. Toen schrijver dezes na zijn ziekte in 1876 in het vaderland terugkwam, en hij in 1878 Dr. Steinfort weer ontmoette, ondervroeg hij hem terstond, of het gerucht van dit kerkelijk hypnotisme in zake Artikel 36 waarheid bevatte. Hierop nu ontving hij een volledig toestemmend antwoord. De Overheid moest de absolute waarheid handhaven, en moest dit zelfs in de kerk doen. Zij moest niet toelaten, dat er tegen de waarheid geraagd, of ook maar gepredikt werd. En toen schrijver dezes hem daarop, geheel concreet, deze vraag stelde: Zou u dan meenen, dat de Burgemeester van Amsterdam, zoo hij zelf een supralapsarier was, er voor verantwoordelijk was, dat binnen Amstel's veste zelfs geen infralapsarier zijn overtuiging aan den man bracht?, antwoordde Dr. Steinfort met een volmondig ja. „Ja, dat zou zijn plicht zijn.“

Hij zou het daarom wel niet doen. Hij kon het wel niet doen. Omdat allerlei wetten en omstandigheden het hem onmogelijk maakten. Maar op zichzelf was dat's Burgemeesters plicht. En daarbij deed dan dit geliefkoosde beeld dienst. Als een vader in de gevangenis zit, kan hij zijn zoon, zoo deze misdoet, niet kastijden. Maar toch blijft, in het afgetrokken, het kastijden van een zoon die misdoet, vaderplicht.

Maar verder kwam men met Dr. Steinfort niet. Hij werkte zijn theorie nooit uit. Hij was geen man van omvattende studie. Hij schreef niet. Op hem had men dus geen verhaal. Aan hem had men geen huusvast. Hij was een geduchte kracht in zijn engere omgeving, maar in de kerken buitenaf was zijn naam nauwelijks bekend, en in breder wetenschappelijken kring heeft zoo goed als niemand ooit van hem gehoord.

Maar met Dr. Hoedemaker was dat anders. Deze toch voert een vlugge, vaardige pen, heeft zich op meer dan één gebied als een man van actie bekend gemaakt, en is ook op wetenschappelijk gebied met meer dan één publicatie opgetreden, waarvan men zelfs in het buitenland notitie nam.

Men mocht alzoo de verwachting koesteren, dat hij, na eenmaal op Dr. Steinfort's standpunt te zijn gaan staan, nu ook de wetenschappelijke verdediging van dat standpunt op zich zou nemen, en den weg zoo aantoonen, die uit dat standpunt tot de actie van het leven en de levenspraktijk leiden zou.

Wat kon ons dan welkomer zijn, dan een tamelijk omvangrijk geschrift van Dr. Hoedemaker te ontvangen, dat reeds door zijn korten titel ons de belofte bracht, dat nu eindelijk de lang verbeide uiteenzetting komen zou, ja, gekomen was.

We zeggen dit niet spottenderwijs, maar in vollen ernst.

Toen schrijver dezes van 1870 af tegen het absolute standpunt van artikel 36 partij koos, en dat niet half, maar heel deed, ontgingen hem toch in het minst de bezwaren niet, waardoor zulk een gravamen tegen Artikel 36 gedrukt werd.

En al heeft men nu in zulk een positie alle deze bezwaren met ernst onder de oogen gezien; ook al is men tot op den bodem der vraagstukken die hier de beslissing geven, doorgedrongen; en ook al acht men er in geslaagd te zijn, alle bedenkingen voor zichzelf te boven te zijn gekomen; toch neemt dit niet weg, dat men dan zoo gaarne de proef op de som ziet nemen. En die proef op de som is hier natuurlijk alleen zoo te vinden, dat een kundig en scherpsinnig man van tegenovergestelde overtuiging, zijn argumenten nogmaals op wetenschappelijke wijze tegenover de uwe stelt, en u zoo de gelegenheid biedt, om nogmaals rekening met u zelven te houden.

Het vraagstuk, dat het hier geldt, is zoo allesbeheerschend, dat ge geen man van ernst zijt, zoo ge op zulk een tegenargumentatie geen prijs stelt, en niet de mogelijkheid aanneemt, dat men u van ongelijk overtuigt.

Vraagt men nu echter, of het geschrift van Dr. Hoedemaker aan deze hoog gespannen verwachting beantwoordt heeft, dan kunnen we niet anders, dan in een gevoel van diepe teleurstelling zeggen: Lees het, en antwoord dan zelf!

Natuurlijk ware een streng-logische en methodische behandeling der stof hier eisch geweest en zie nu de inhoudsopgave in, en oordeel zelf, of van zulk een behandeling hier ook maar in de verte sprake is. Of liever, leg naast deze kritiek op onze artikelen de polemiek van den Roomschen theoloog Bendorp, die, evenals Dr. Hoedemaker, het absolute standpunt tegenover onze artikelen over Kerk en Staat in bescherming nam, en wie gevoelt niet aanstonds het verschil tusschen ordelijke behandeling der stof en dwarrelende captivemaking; om nu van het verschil in toon van waardeering van den tegenstander niet eens te reppen.

En als men nu vraagt naar de conclusie,

waartoe hi in ernst, aan heeft, Gereformden den ingewilligen hun volle men; dat al formeerd onze Overbieden (dus godsdienst dat we m booze naven stelsel; da averechtsel kerken en al ontzag aan, en strekt niet pleiting wijdt, zich doemt tot Kan dat maar den gen vestige Zeker, d men zag, d eigen kerl positie was Maar h nuchtere over den o Dr. Hoe Hervormde duizenden behooren, der Christe en hiervan maar dit waartoe b onzedelijke allerlei on om God n hij zit als zelfden ker Christus d gezet.

Hij zelf erkennen, kerke vlak moest. Hij moest, wa formeerde stel van lo Maar te op herstel het slauws bestaat, lee zoo volstre en wekt m vergadering bespreking. Reeds d regel: z m w. z. w. o. w. e. drijven we moet toch woord in hij kerkelij We zou gen, zoo h Maar dat i kent hij d lijkheid on verontschul keraad ortl dora zijn. delijk voor en voor t leden van behoort.

En hoe Het ge king, zo zienlijk de optreedt, gedachte nantie des waarheid, allerlei din in naam v brengen. bewustzijn, brengen hi Boodschap tot de sch worden zij getrokken, alleen kan dien ontst dien zu a zóó in z in hem dr beziele. F meer dan meer, wa Zondag ge van de p kunnen ve de één ste goed kan. Een in der in een ric in een o aldus bezi noemen. gaat onze held leeft prediking zijn, zoo wat de ged of het we en ambtel voor word

We voe dit één e ordinantie, diler op e in Naam, wil breng hebben. j